

# החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

## משנה לא זזה ממקומה

במשנה במסכת יבמות (ל) שנינו: שלשה אחין, שנים מהם נשואים שתי אחיות, ואחד נשוי נכרית. מת אחד מבעלי אחיות, וכנס נשוי נכרית את אשתו, ומת. הראשונה - יוצאה משום אחות אשה, ושניה - משום צרתה. עשה בה מאמר [- הנכרי, ולא כנסה] ומת, נכרית חולצת ולא מתייבמת [- כיון שאינה צרת אחות אשתו מדאורייתא, אלא רק מחמת המאמר].

ובמשנה שלאחריה: שלשה אחים, שנים מהם נשואים שתי אחיות, ואחד נשוי נכרית. מת הנשוי נכרית, וכנס אחד מבעלי אחיות את אשתו, ומת. הראשונה - יוצאת משום אחות אשה, ושניה - משום צרתה. וגם כאן מסיימת המשנה: עשה בה מאמר ומת, נכרית חולצת ולא מתייבמת.

והגמרא תמהה: הא תו למה לי, היינו הך. ומוסיפה הגמרא שלא זו בלבד שהמשנה השניה מיותרת, אלא אף נלמד בכל שכן מהמשנה הקודמת שבה חידשה המשנה חידוש גדול יותר מהנלמד במשנה זו, שהרי במשנה הערוה היא המתקדשת במאמר ואעפ"כ אוסרת היא את הנכרית מדין 'צרת ערוה', וכל שכן במשנה השניה, שבה האשה הנשואה מכבר היא הערוה, והמתקדשת במאמר היא הנכרית - שבודאי יש לה לאוסרה כ'צרת ערוה'.

ומיישבת הגמרא, שהתנא שנה תחילה את המקרה הפחות מחודש, והיה סבור שאכן במקרה המחודש יותר המבואר במשנה הראשונה - אין הנכרית נאסרת כ'צרת ערוה', ולכן שנה רק את המשנה השניה. ולבסוף, חזר בו וחידש שאף במקרה המחודש יותר נאסרת הנכרית בצרת ערוה, ומחמת חביבות החידוש - הקדים התנא ושנאו קודם המשנה המקורית. ומה שלא הסיר התנא את המשנה השניה - המחודשת פחות - מגירסתו, לפי ש"משנה לא זזה ממקומה".

## פירוש רש"י שקשה לשנות הגירסה השגורה בפי התלמידים

ובמשנה (נגעים פ"ו מ"ז) תנן: עשרים וארבעה ראשי איברים שבאדם... ובגמרא בקידושין (כה). מובאת ברייתא המוסיפה על משנה זו: בכולם עבד יוצא בהם לחירות, רבי אומר אף הסירוס, בן עזאי אומר אף הלשון. והנה מנוסח הברייתא כפשוטה נראה שרבי סובר שעל הלשון אינו יוצא לחירות, ובן עזאי הוא שמוסיף על דבריו שאף הלשון בכלל. אמנם מסיקה הגמרא שרבי סובר שעל סירוס יוצא ולא מיבעיא על הלשון, ובן עזאי סובר שיוצא על הלשון ולא על הסירוס. ומקשה הגמרא: אי הכי, נקדמה דבן עזאי ברישא. ומיישבת: תנא שמעה לדברי וקבעה, ושמעה לדבן עזאי ותני, ומשנה לא זזה ממקומה.

ופירש רש"י (ד"ה תנא): שמאחר שנקבעה של רבי אצל תנא קמא, והיתה שגורה בפי התלמידים כך, לא זזה של רבי ממקומו וסידרו של בן עזאי אחריה, לפי שהגירסא השגורה בפה קשה לשנותה ולחזור ולגורסה בלשון אחר, ע"כ. למדנו ביאורו של רש"י, שמשנה לא זזה ממקומה היינו משום שקשה לשנות הגירסה השגורה בפי התלמידים. ולכאורה יש להעיר קצת מסוגיית הגמרא ביבמות, שכן כאן הוסיף התנא את המשנה הראשונה קודם המשנה השניה, ורק מטעם ש'משנה לא זזה ממקומה' לא הסיר את המשנה השניה מהגירסה - ואין כאן שינוי 'לחזור ולגורסה בלשון אחר'. אך מכל מקום צריך לומר לפירוש רש"י שאף שינוי זה בהוספת משנה והסרת משנה אחרת יש בו משום קושי בשינוי הגירסה. [ויתכן עוד, שיש לחלק בין 'הוספה' של המשנה הראשונה, ובין 'החלפת' המשנה - שאם היה התנא מסיר את המשנה השניה, הרי למעשה יש כאן החלפה של הציורים בין ציור המשנה הראשונה לציור המשנה השניה - ו'קשה לגורסה בלשון אחר'].

וכ"כ רש"י בשבועות (ד). על המבואר בגמרא שם שרבי סתם במשניות כשתי דעות סותרות, לפי שמעיקרא סבר לה כפלוני וסתמה, ולבסוף סבר לה כפלוני וסתמה, ומשנה ראשונה לא זזה ממקומה. ופירש רש"י: משנה ראשונה אע"פ שחזר בו מסתימתה, מאחר שפשטה ברוב התלמידים, לא היה יכולת בדורות שאחר רבי לשכחה מפיהם ולבטלה מבית המדרש, והניחו את שתיהן, והמשכיל יבין שאחרונה עיקר, שחזר בו מן הראשונה.

## ביאור השל"ה בטעם שפעמים כתב רבי ש' במקום ו' מכח המשניות שהיו לפניו

ובהליכות עולם (שער שלישי פ"א אות ד) כתב שפעמים מצאנו במשנה שי"ן במקום וא"ו, כגון במשנה בביצה (ב): שאפר כירה מוכן הוא. ומקשה הגמרא (ח). אפר כירה מאן דכר שמייה. ומסקנתה: אימא [וגירסתנו: הכי קאמר] ואפר כירה מוכן הוא. וכאלה יש רבות בגמרא [והבית יוסף בכללי הגמרא (אות ד) כתב: לא צדק, כי אינם אלא מתי מספר.

וכתב השל"ה (תורה שבע"פ, כלל רבי): וצריך ליתן טעם, מה שייכות יש שי"ן לוא"ו. וביאר שבשש מאות סדרי משנה שהיו לפני רבי {ממ} עיין ספר הכריתות ח"ד שער ראשון סימן יא; מחזור ויטרי; ילקוט ראובני (פ' יתרו ועוד), נשנה משפט זה בשי"ן, כיון שבנוסח אותם המשניות היה שי"ן לאומרו בשי"ן, כיון דקאי משפט זה על ענין שלפניו. ואחר כך כשקיצר רבי את המשניות, ושנה כפי ששנה לפניו, לא זזה השי"ן ממקומה. כי כל מה שהעתיק ממשניות ראשונות, לא רצה לשנות הלשון, דמשנה לא זזה ממקומה. וכן תמצא הרבה פעמים, שלא רצו למחוק ולהגיה מה שנשנה.

מתוך דברי השל"ה למדנו ביאור נוסף בסברת משנה ראשונה לא זזה ממקומה, שרבי בסדר את המשניות על פי המשניות שקדמו לו, ציין את נוסח המשנה כפי שהיה לפניו ולא שינה הלשון.

'משנה

לא זזה

ממקומה'

ו'חסורי

מחסרא'

יום רביעי ה'ניסן

יבמות דף ל

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

"קודם רבי

כבר סדרו

הזקנים ששה

ספרים, עד

שבא רבינו

הקדוש

וקיצר אותה

המשנה.

ובכל מקום

שקיצר את

לשון המשנה,

חוזרים

האמורים

ואומרים

'חסורי

מחסרא"

החידוש היומי מוקדש  
לע"נ

הבחור

חיים אהרן

ז"ל

בן ר' יונתן יבדלחט"א  
ת.נ.צ.ב.ה.

אמנם, סברא זו שייכת כשנינה רבי את עצם לשון המשנה, אבל בנידון הגמרא ביבמות, העוסקת בהוספת או השמטת משנה שלמה, הרי כל זה היה בכלל מלאכתו של רבי בסידור המשניות, הבאת משנה זו והשמטת חברתה, וע"כ שנפרש כאן שהמשנה לא זזה ממקומה כביאורו של רש"י, שנעשה כן מטעם גירסת הלומדים.

## ביאור הבית יוסף בטעם שנקט התנא בלשון 'חסורי מחסרא' ולא פירש דבריו

סברא דומה לסברת רש"י בביאור 'משנה לא זזה ממקומה', אנו מוצאים בדברי המפרשים גם בנוגע לדברי הגמרא 'חסורי מחסרא והכי קתני'. וכך כותב ההליכות עולם (שער שני פ"ב אות יד): בהרבה מקומות מגיה הגמרא המשנה ומוסיף בה דברים, כאומרים 'חסורי מחסרא והכי קתני'. ודוקא להוסיף אבל להחליף הדבר בהפכו, לא. וכתב הבית יוסף (כללי הגמרא שם): ויש לתמוה, למה היה חסרון במשנה שהוצרך לומר בקצת מקומות חסורי מחסרא והכי קתני, ולמה לא שנאה כתקנה. ונראה לי שהטעם מפני שכשהיו שונים על פה, גרמה השכחה בקצת מקומות ושכחו קצת תיבות, ולא רצה רבי לכתוב אלא כלשון שהיתה שגורה בפי רוב התלמידים. על דרך 'משנה לא זזה ממקומה'. וסמך על המעיין שיבין החסרון ויגיה.

ולכאורה לפי דברי השל"ה בביאור 'משנה לא זזה ממקומה', שרבי לא שינה לשון המשניות שלפניו אלא רק קיצרם, ניתן לומר ביאור נוסף בענין 'חסורי מחסרא', שכשסידר רבי המשניות והשתמש בלשון השגורה אצל התלמידים מהמשניות שקדמו לו, פעמים והיה הנוסח מקוטע עד שהיה מן הראוי לשלמות הלשון להוסיף כמה תיבות, אך רבי שמר הנוסח הקדום והניחו כמות שהיה.

וכעין דברים אלו אנו מוצאים בספר הפליאה (ח"ב דף לא), שם כתב שקודם רבי כבר סדרו הזקנים ששה סדרים, והיו בני אדם רבים קוראים את המשנה הזו הסדורה, דור אחר דור, עד שבא רבינו הקדוש וקיצר אותה המשנה וסידר את המשנה הזאת שהיא בידינו היום בלשון קצרה. והמשנה הנותרת קראה בשם 'תוספתא' על שיש בה תוספת על המשנה הזאת שהיא בידינו היום בלשון קצרה, והמשנה הראשונה קראה 'ברייטא' דהיינו 'חיצונית', שהיא חיצונית מן המשנה. ולכן במקומות שקיצר רבינו הקדוש לשון המשנה ואין בעלי התלמוד יכולים לבארה כראוי, מוצאים ביאורה בתוספתא. וכן בכל מקום שקיצר רבינו הקדוש את לשון המשנה ולא הביאה, חוזרים האומרים ואומרים 'חסורי מחסרא והכי קתני', כלומר, מחוסרת היא המשנה שלפנינו, ומתמצים את המשנה כולה ע"פ התוספתא.

## אם אומרים 'ברייטא לא זזה ממקומה'

והנה לסברת השל"ה בביאור 'משנה לא זזה ממקומה' שעניינה שלא שינה רבי מהמשניות שקדמו לו, לכאורה לא שייך לומר כן בברייטא, שהרי הבריתות אינם קיצור של משניות קדומות אלא שאר המשניות הקדומות שלא נכנסו לששה סדרי משנה. אלא שכבר דנו בזה מחברי ספרי הכללים אם אומרים 'משנה לא זזה ממקומה' גם ביחס לברייטא, והכריעו שאף בברייטא אומרים כן. וכך כתב היבין שמועה (על הליכות עולם שער ראשון פ"ג כלל ג) בדעת התוספות (סוטה יב.), שהם סוברים שאומרים 'ברייטא לא זזה ממקומה', שהרי כשם שכלל הוא בידינו 'משנה לא זזה ממקומה', כך אנו אומרים 'ברייטא לא זזה ממקומה'. והביא ראיה לדבריהם מדברי הגמרא בקידושין (כה.) שם מביאה הגמרא כלל זה ש'משנה לא זזה ממקומה' על ברייתא.

גם היד מלאכי (רפט, ע' חזר בו רבי פלוני) נקט כן, והביא הראיה מדברי הגמרא בקידושין. ובמק"א (תעח, ע' משבשתא היא) הביא מה שכתב ספר הכריתות (לשון לימודים ש"ג כלל קד) שכשמשקשה הגמרא ממשנה או ברייתא, מתקן אותה קודם כדי שלא יאמרו משבשתא היא. והמגיה שם כתב שטעות נפלה בספרים, כי אי אפשר לומר על משנה 'משבשתא', שהרי הרבה משניות אע"פ שאין הלכה כמותם מכל מקום אמרינן 'משנה לא זזה ממקומה'. והיד מלאכי תמה על דבריו, שבדאי אין להוכיח ממה שאמרו 'משנה לא זזה ממקומה' שאי אפשר לומר 'משבשתא', שהרי גם על ברייתא אומרים 'ברייטא לא זזה ממקומה' ובברייטא כולי עלמא מודו דאמרינן 'משבשתא'.

ולכאורה מוכח שאף השל"ה לא כיוון בדבריו לפרש שזה ביאור 'משנה לא זזה ממקומה' המבואר בש"ס, ורק השתמש בלשון זו כלשון מושאל שכדרך ש'משנה לא זזה ממקומה' וכמו שפירש רש"י שהוא כדי שלא לשנות הגירסא המורגלת בפי הלומדים, כן רבי בקצרו את המשניות השאיר הלשון שנשנית בה המשנה הקדומה כדי שלא לשנות הנוסח ההרגיל אצל התלמידים.

## דעת הגר"א ש'חסורי מחסרא' הוא ביאור לשון התנא לדין אך לא כשיטתו

והנה בהקדמת פאת השולחן מונה רבי ישראל משקלוב כמה מעלות ומדרגות עצומות ונוראות על מרנא הגר"א מוילנא זי"ע. והביא שם איך שידע הגר"א כל דיני התוספתא היכן רמוזים במשניות. וכן ידע כל סדר המשניות היכן רמוזים הם בתורה שבכתב, כפי שנמצא בחיבורו על משניות זרעים, קדשים וטהרות, שם נראה איך כל משנה טמונה ורמוזה בתורה שבכתב.

ועוד כתב, שהיה יודע [- הגר"א] כל חסורי מחסרא שבתלמוד באופן שלא חסרה כלל בסדר שסידר רבינו הקדוש המשניות, שהרי לאו אורחא הוא שיחסר דבר, רק שרבי סבירא ליה כחד תנא וסתמו כדעתו, ולשיטתו לא חסר כלל, והגמרא סברה כאידך תנא, ואליביה קאמרה הגמרא חסורי מחסרא והכי קתני, עכת"ד. ודרך זו אינה כדרכו של הבית יוסף הסובר שאכן נשמטו תיבות אלו מגירסת התלמידים. דהיינו, ש'חסורי מחסרא' אינו ביאור אמיתי בדעת התנא, אלא רק ביאור לדין בלשון של התנא ובנוסח משנתו.